

Dejiny = sled udalostí

História = humanitná veda skúmajúca dejiny ľudstva, jej predmetom je vývoj ľudskej spoločnosti.

Veda je konzistentný (neprotirečivý) systém poznatkov o nejakom predmete. Má metódy, terminológiu, zákony (a hľadá nové).

Metódy histórie:

- Heuristická metóda – objavenie, napr. pri vykopávke
- Kritická analýza – prehodnotenie získaného materiálu
- Syntéza – spojenie informácií, tá sa stane súčasťou histórie

Vznik histórie: Grécko, 6. – 5. st. pñl

Prví **historici** (opisovali aj príčiny udalostí):

- grécki: Herodotos (Perzské vojny), Tukydidés
- rímski: Livius, Tacitus

Delenie histórie podľa kritérií:

- časových = periodizácia
- priestorových: napr. dejiny Ríma, dejiny Bratislavy
- vecných: napr. dejiny písma, dejiny hrnčiarstva

Periodizácia dejín:

- Pravek: 3 mil. – 3000 pñl
- Starovek: 3000 pñl – 476 pñl
- Stredovek: 476 pñl – 1454 (kníhtlač) / 1492 (Kolumbus) / 1517 (Luther) / 16. – 17. st. (revol.)
- Novovek: do 1918
- najnovšie dejiny

Pomocné vedy historické: archeológia, paleontológia, antropológia, paleografia, numizmatika (mince), heraldika (erby), egyptológia, sfragistika (pečate), genealógia (rody)

Histický **prameň** je akýkoľvek jav pomáhajúci objasniť minulosť:

- hmotný (v múzeách a skanzenoch) : minca, kostra, brnenie, meč, zručanina, šperky, sochy,...
- písomný (v archívoch): kroniky, listiny, knihy,...
- obrazový (v galériách): obrazy, mapy,...
- tradičný (vo fonotékach, filmotékach a diskotékach): zvukové záznamy,...

Filozofia dejín

- **idealisti**: v dejinách sú rozhodujúce myšlienky, náboženstvá a osobnosti (ich idey a názory)
- **materialisti** (napr. marxisti): rozhoduje ekonomika, prírodné podmienky, masy
 - ekonomika: výrobné sily (pracovná sila, pracovný predmet, pracovný nástroj), vlastnícke (výrobné) vzťahy
 - „Výrobné sily sa neustále zdokonaľujú. Vlastnícke vzťahy sa v určitom štádiu stanú brazdou rozvoja výrobných síl a dochádza k revolúciám.“
- **kreacionisti** (náboženská koncepcia): vznik – Kristus – zánik
- **optimisti**: spoločnosť sa vyvíja k lepšiemu, spravodlivejšiemu, humánnejšiemu
- **pesimisti**

Pravek

Historické vedy:

- prehistória skúma predcivilizačné obdobie (pred vznikom písma a štátov) – pravek
- etnológia porovnáva život v minulosti so životom kmeňov v súčasnosti
- určovanie veku nálezov: rádiokarbónová metóda, peľová metóda, letokruhy stromov (dendrológia), stratigrafická metóda (hlbšie = staršie), typologická metóda

Periodizácia praveku:

- paleolit (3 mil. – 15000 pnl)
- mezolit (15000 – 10000 pnl)
- neolit (ázia 10000 – 4000 pnl; európa 5000 – 2000 pnl)
- doba bronzová (ázia 4000 – 2000 pnl; európa 2000 – 1000 pnl)
- doba železná (ázia 2000 pnl; európa 800 – 0 pnl; u nás markomanské vojny a sťahovanie)

Hominizácia (proces)

- kreacionisti, evolucionisti, kombinovaná teória
- vývojové etapy (začína rozmýšľanie, zistené podľa nástrojov)
 - homo habilis (3 mil. – 1 mil. pnl), nález Olduvai
 - homo erectus (do 350 000 pnl)
 - homo sapiens (do 35 000 pnl), nález Gánovce, úštepová industria, rody
 - homo sapiens sapiens: Fossilis cromagnonec (do 15 000 pnl), Receus (dodnes)
- menia sa: mozgovňa, nadočnice, čelo, nos, chrup, bradový výbežok (reč), palec, crbtica

Paleolit (znaky)

- prisvojovacie hospodárstvo
- matriarcháty, život v jaskyniach a skalných previsoch
- jadrová industria (pästné klíny, škrabadlá), vhodné látky: pazúrik, obsidián
- úštepová industria (ďiaľkové zbrane, oštep)
- najskôr prírodný oheň, potom umelý
- kultúra: venuše, pohreby, jaskynné maľby, reč, animizmus, fetišizmus, totemizmus

Mezolit (znaky)

- prisvojovacie hospodárstvo
- mikrolitická industria (harpúny, šípy, háčiky)
- holocén (mladšie štvrtohory)
- oteplenie, sťahovanie k riekam, pastieri
- megalitické stavby

Neolit (znaky neolitickej revolúcie)

- výrobné hospodárstvo
- I. spoločenská deľba práce (rolníci a pastieri)
- usadlý spôsob života, veľkorodinné kolové stavby, 30 x 7 metrov
- keramika z hliny (ľud zvoncových pohárov, šnúrovej a volutovej keramiky), tkanie látok
- typické nástroje: sekeromlat a kosák
- nález: Domicia – obsidián – bukovohorská kultúra

Bronzová doba

- II. spoločenská deľba práce (remeselníci, obchodníci, vojaci)
- staršia: bojovníci, opevnené vyvýšené sídla, kult slnka, žiarové hroby, skrčená poloha, u nás ťažba medi, nález dýky v Gánovciach

- stredná: mohylové pochovávanie
- mladšia, neskorá: hradiská, kovy a bronz aj na úžitkové účely, chov dobytka, tkanie látok, voz
 - čačianska kultúra, pochováva do mohýl
 - lužicka kultúra, pochováva na popolnicových poliach

Železná doba

- do 1200 pnl spracúvali kovy iba chetiti v Turecku
 - porazení morskými národmi
 - vedomosť rozširujú Dákovia (Rumunsko), Trákovia (Bulharsko) a Skíti (Ukrajina)
- halštatská doba (800 – 400 pnl): menej kvalitné železo, podľa rakúskeho náleziska
- laténska doba (400 – 0 pnl): Kelti
 - biatecy, hrnčiarsky kruh, opidá, druidi
 - pri dnešnej Bratislave – križuje sa jantárová a dunajská cesta
 - dostávajú sa pod trojitý tlak Germánov, Ríma a Dákov

Riečne civilizácie – orientálne despocie – teokracie

- štát vznikol z potreby organizácie stavby zavlažovacích systémov
- 1.) chrámové hospodárstvo (kňazi)
- 2.) palácové hospodárstvo (vojenský náčelník) kvôli metalurgickej revolúcií - vojny
- 3.) centralizovaná ríša z mestských štátov (napr. Ur, Uruk, Lagaš)
- redistribučné hospodárstvo
- osobne slobodní ľudia, otroci ako pomocná pracovná sila
- panovník vlastní pozemky, neobmedzená moc, jeho neomylnosť je zárukou stálosti ríše
- monumenty: pyramídy, sfingy, chrámy, obelisky, kolosy, zikkuraty (sýpky, obchody), stély (kamenné kvádre z Mezopotámie popísané udalosťami s reliéfom), Čínsky múr
- písmo: obrázkové (hieroglifické a klínové); logografické (logické obrázky); fonografické (slabiky); hláskové (Féničania spoluhlásky, Gréci samohlásky)

Egypt

- pramene: kronikár Manetto, trojjazyčná Rosettská doska (rozlúštenie písma)
- rozdelený na 40 nomov
- Stará ríša (od 3000 pnl): Meni zjednotil Horný Egypt (Théby) s Dolným (Menfis)
 - obdobie stavby pyramíd z kameňa (60): Cheops, Chufrev, Menofer, Džoser
- Stredná ríša (od 2100 pnl) – hl. mesto Théby
 - žiadne veľkolepé stavby
 - 1750 pnl Hichsovia z Turecka dobývajú Egypt
- Nová ríša (do 1100 pnl) – hl. mesto Théby
 - Tutmozis III: dobýja Líbiu, Núbiu, Sinajský polostrov, Feníciu
 - Ramzes II: mier s Chetitmi pri Kádeši, Abu Simbel pre chetitskú princeznú
 - Amenhotep IV (Echnaton): reforma viery (boh Atón) a umenia (centrum El Amarna)
- pojmy : kartuša, téla, obelisk, prosebníci
- býk s ľudskou hlavou a krídlami je symbolom sily, vitality, pohybu a pôrodnosti
- prínos Egypťanov: lekári, astrológia, kalendár

Mezopotámia (gr. meziriečie)

- pamiatky: Starý zákon, Herodotos, hlinené doštičky z Ninive, historik Strabón, tély, stély, valčekové pečatidlá, sochy, lštarina brána
- 4000 – 3000 pnl Sumeri
- 2340 pnl Sargon: Akkadská ríša

- 2100 pnl Urnamu (z mesta Ur): najstarší zákonník
- 1900 – 1600 pnl Amoriti: Starobabylonská ríša (Chamurappi)
- 1600 – 1200 pnl Chetiti: indoeurópania, Turecko, kovy, Bedrich Hrozný rozlúštil písmo
- 1200 – 612 pnl Asýria: remeselníci a krutí vojaci, katapult, Ašurbanipal (-7. st) – Ašur, Ninive
- 612 – 538 pnl Chaldejci a Médi: Novobabylonská ríša, rozmach, zajatie Židov, lštarina brána – Mardukova cesta, Nabukodonozor (žena Semiramis – záhrady)
- 538 – 331 pnl Peržania

Sýria

- stavba lodí z cédrov, obchodné cesty
- mestá: Ugarit, Ebla (Sýria); Tyros, Sichón, Byblos (Fenícia)
- 3. tis. pnl semitské kmene
- 2. tis. pnl Amorejci
- 814 pnl Féničania založili obchodné Kartágo, hláskové písmo (pre potreby obchodu), rozkvet

Palestína

- pôvodne kanaánske obyvateľstvo
- 14. storočie pnl semitské kmene, 12 kmeňov vraj vytvorilo Židovský národ
- 13. storočie pnl pod Mojžišovým vedením Židia do Palestíny
- 12. storočie pnl kočovný národ Peleštin (odtiaľ názov)
- 11. storočie pnl Saul: zjednotenie kmeňov
- 10. storočie pnl Dávid: porazil Filištíncov, hlavné mesto Jeruzalem
- 10. storočie pnl Šalamún: chrám v Jeruzaleme, Pieseň piesní do Starého zákona
- rozpad ríše: Izrael (sever, Samária, dobytý Asýriou) a Judea (juh, Jeruzalem, dobytá Asýriou)
- 587 – 539 pnl: babylonské zajatie židov
- potom Alexander Macedónsky, Ptolemaiovci a napokon Rimania (neuznanie cisára za Boha, Židia sa rozprchli do sveta, nemohli prisahať vernosť za feudum) ovládli toto územie
- 1. storočie pnl Ježiš Kristus (Esécka sekta) šíri svoje učenie, písanie evanjelií

India

- Harappská civilizácia: Indus (mestá Harappa a Mohendžodáro)
 - poľnohospodári, remeselníci, dobytkári, bez monumentálnych stavieb
 - 1750 pnl úpadok z neznámeho dôvodu
- Árijské kmene (indoeurópania)
 - kmeňová štruktúra, náčelníci radžovia, rozdelenie spoločnosti na kasty
 - védy – literárne pamiatky
 - viera v reinkarnáciu
- Magladská ríša: Ganga
 - 6. storočie pnl: Budha (Siddhárta Gautana) šíri po krajine budhizmus (život je utrpenie, cieľom je nirvána = pokoj v duši)
- Maurijovci: vládca Ašóka staval kupolové stúpy tam, kde pôsobil Budha
- prínos: desiatková sústava, nula, Pytagorova veta

Čína

- izolovaná, nezávislé objavy: ryža, hodváb (priadka morušová), znakové písmo, papier, pušný prach, kompas, zbrane, tlačiarenska technika
- sociálna diferenciacia
- 6. storočie pnl Konfucius – konfuciazmus – poslúchanie nadriadených (hierarchia), dodnes
- 3. storočie pnl Čin-Š-Chuang-ti zjednotil Čínu, jednotné váhy, platidlá, zákony, hrobka so 7000 sochami v reálnej veľkosti

Grécko

Význam:

- odskúšanie foriem vlády (kráľovstvo, aristokracia, tyrania, demokracia, timokracia (práva a povinnosti podľa majetku), Aristoteles preskúmal 158 ústav
- základy vied, realizoval sa najmä Aristoteles
- mytológia, literatúra a divadlo, umelecké a architektonické slohy
- ideál kalokagatie

Periodizácia:

- 3000 – 1200 pnl: Krétsko-mykénska doba
- 1200 – 800 pnl: Homérska (temná) doba
- 8. – 6. st. pnl: Archaická doba
- 5. st. – 338 pnl: Klasická doba
- 338 – 176 pnl: Helenistická doba

Obyvateľstvo (indoeurópania):

- Heléni:
 - Achájski (Mykény)
 - Ióni (Atény)
 - Dóri (Sparta)
- Pelazgovia (najstarší – Kréta, Egejské more)

Prírodné podmienky:

- Balkánsky polostrov – nedostatok obilia
 - severná časť (Epirus, Tesália): pastierstvo
 - Termotilský priesmyk
 - stredná časť (Bojócia - Théby, Atika - Atény): vinič, subtropické plodiny
 - Korintská šija
 - Lakónia (Sparta, Olympia, Mykény): železo, vinič

Osídľovanie:

- 1200 pnl: 1. kolonizácia (Dóri a Ióni osídlili Egejské more a západ Malej Ázie – Trója)
- 8. st. pnl: 2. kolonizácia
 - príčiny: málo obilia, obava z otroctva (dlžoby), hľadanie odbytíšť, úpadok Fénicie
 - obsadenie Sicílie, juhu Talianska, severnej Afriky, Čiernomoria, založenie Marseille
 - zbohatnutie obchodníkov, remeselníkov, lodiarov a politické reformy v ich prospech

Krétsko-mykénska doba

- Kykladská kultúra: jednoduché sochy na ostrovoch
- Mínojská kultúra (Kréta): labyrinty (Knossos, Faistos), vázy, žiadne vojenské motívy, býci, dvojité sekery (labrys), disk z Faistu, 1700 pnl výbuch na Tére (sopka)
- Kyklópská kultúra (Mykény): veľké, opevnenia, Levia brána, šachtové hrobky, Agamemnonova maska, vázy, poháre

Temná (homérska) doba

- bez architektonických, umeleckých a písomných pamiatok, okrem Homérovych (800)
- pozitívom je výroba železa

Sparta (Lakónia)

- 1200 pnl: príchod Dórov – rozparcelovali pôdu, jej vlastníci (aristokrati) majú politické práva

- helóti: otroci, do každej rodiny ich bol pridelený rovnaký počet
- perioikovia: remeselníci a obchodníci
- Lykurgos:
 - 2 volení králi
 - 5 efóni (ministri)
 - gerúzia (rada starších, 28 členov a dvaja králi)
 - ľudové zhromaždenie (vyjadrovanie názoru krikom)
- vojenský aristokratický štát s prvkami konzumného komunizmu
 - zákaz súkromného vlastníctva
 - rovnomerne rozdelená pôda
- koniec 6. storočia: Peloponézsky spolok (za účelom presadenia aristokratickej vlády)

Atény (Atika)

- od 1600 pnl, zakladatelia Ióni
- kráľovstvo: králi Egeus, Tezeus
- aristokracia
 - areopág = rada starších
 - archonti (9)
 - bazileus = kňaz, bývali kráľ, archont
- 2. kolonizácia: nespokojnosť remeselníkov a obchodníkov (nie sú pri moci)
- 621 pnl Drakón: Drakonické zákony
 - fyzické tresty za prejavy nespokojnosti
 - neúčinné
- 594 pnl Solón: timokracia
 - práva a povinnosti podľa majetku (4 triedy, podľa toho pozícia vo vojsku)
 - ľudové zhromaždenia
 - zrušenie podlžného otroctva, vykúpenie otrokov
- 570 pnl Peisistratos: tyrania (nelegálna moc - bez volieb)
 - vyhnan aristokraciu, získanú pôdu dal chudobným
 - požičky roľníkom na 10 rokov
 - postavenia prístavu Pyreus a akropoly = pracovné príležitosti
- 510 pnl Kleisténes
 - nasleduje po vyhnaní Peisistratových synov
 - rozdelenie Atiky na 10 fíl, každá má svojho stratéga (jeden z nich je hlavný stratég)
 - Rada 500, z každej fíly 50 zástupcov
 - ostrakizmus (črepinový súd): umožňuje udeliť 10 ročné vyhnanstvo
 - uznášaniaschopnosť ľudového zhromaždenia pri účasti 6000 ľudí

Grécko-perzské vojny (490 – 477 pnl)

- príčiny:
 - Peržania bez väčších problémov vytvorili veľkú ríšu
 - neúspech vzbury gréckych miest proti Perzii po neúspechu Perzie u Skítov (obilie)
 - Atény a Sparta odmietajú perzskú nadvládu
- 492 pnl: neúspešná výprava Peržanov po mori (búrka)
- 490 pnl: vylodenie sa pri Maratóne, Peržania porazení hlavným stratégom Miltiadesom
- 480 pnl: bitka pri Termopylách
 - perzský kráľ Xerxes s miliónovou armádou
 - spartský kráľ Leonidas s niekoľkotisícovou armádou
 - zradca, porážka Sparťanov
- 480 pnl: bitka pri Salaminskej úžine
 - aténsky stratég Temistokles postavil malé lode – baranidlá

- pasca, víťazstvo Aténčanov
- 479 pnl: pozemná porážka zimujúcich Peržanov a námorná porážka nalodujúcich sa Peržanov
- 478 pnl: Delfský námorný spolok (grécke mestá – zradcovia mu budú platiť poplatky)
- 477 pnl: bitka pri Cypre, Peržania porazení a nesmú sa priblížiť k pobrežiu na deň koňmo
- dôvody víťazstva Grékov:
 - stratégia, lepšia organizácia, odbornejší velitelia
 - Peržania nečakali odpor
 - väčšia motivácia Grékov
 - domáce prostredie
- dopady vojen:
 - nevraživosť medzi Spartou a Aténami (resp. ich spolkami)
 - 5. st. pnl Perikles (Aténsky archont)
 - úplná demokracia
 - platené úrady (aeropág, archonti, ľudové zhromaždenie = heliala)
 - povinná školská dochádzka (kvalitnejšie školstvo) a vojenská služba
 - umelecké a divadelné súťaže
 - Peloponézska vojna (431 – 404 pnl) – opísal ich Tukidides
 - cieľ: získať nadvládu nad Gréckom a presadiť svoj systém vlády
 - zámienka: nespokojnosť Korintu s účasťou v Aténskom námornom spolku
 - niekedy aj charakter občianskej vojny
 - víťaz: teoreticky Sparta, najsilnejšími sa ale stali Téby
 - dopad: ekonomický úpadok Grécka

Helenistické obdobie (338 – 146 pnl)

- Filip II., macedónsky panovník
 - porazil grécke mestské štáty (Delfy, Atény, Téby)
 - idea zjednotenia Grécka a dobytia Peržanov
 - zavraždený
- Alexander Macedónsky
 - 334 pnl: jednoduché víťazstvo pri rieke Granikos
 - 333 pnl: bitka pri Ise, Dareios III. uteká
 - 332 pnl: stáva sa Egyptským faraónom, zakladá Alexandrie (spolu asi 30)
 - 331 pnl: bitka pri Gargamelách, Dareios III. porazený
 - 323 pnl: umiera na maláriu ako 33-ročný
- ríšu si rozdelil traja vojenský velitelia, namiesto demokracie králi:
 - Ptolemaios: Egypt
 - Seleukovci: Sýria a Mezopotámia
 - Antigonovci: Grécko a Macedónia

Grécka kultúra

Umenie je podmnožinou kultúry. Jeho cieľom je zachytiť pocity človeka, svoje okolie. Túžba po kráse.

Stavby a diela:

- Ilias a Odysea od Homéra
- olympijské hry od 776 pnl
- megarón: obdĺžnikový pôdoris, stĺpy v predsieni
- stĺpy s kanelovaním (vrúbkovaním) a volutami: dórsky, iónsky, korintský
- akropola: vyvýšené miesto v každom meste, chrám (v Aténach Parteón), dôležité stavby
- stoa: kryté stĺporadie na prechádzky, debaty, výklady
- odeón: malý amfiteáter
- Propyleje (vstupná brána Aténskej akropoly)

- sochy: oči z kameňov, v archaickej dobe kuros a kora (mužské a ženské sochy)
- amfiteáter: výborná akustika
- kykladské sochy: ako súčasné moderné umenie
- sochári Feidias, Myrón, Polyteikos, súsošie Laokón?

Grécka veda

- filozofia hľadala odpovede na otázky o podstate, charaktere sveta, poznání a človeku
 - viac priestoru k filozofovaniu vďaka voľnejšiemu vzťahu k náboženstvu
 - objektivisti: reálny svet a vieme ho poznať
 - subjektivisti: iba predstavy
 - materialisti: myšlienky odrazom hmoty, materiál
 - idealisti: najprv idea, potom materiál
 - monisti: existuje len jeda podstata
 - pluralisti: existuje viac podstát
 - dualisti: hmota a duchovno sú si rovnocenné
- filozofi:
 - Táles: materialista, základom je voda
 - Hippokrates: 4 živly voda, deň, Zem, vzduch; utvárajú charakter človeka
 - Demokritos: atomista
 - Aristoteles: dualista, žiak Platóna, učiteľ Alexandra, založil Lykeón (škola, lýceum)
 - Sokrates: indukčná metóda (spory kvôli inému chápaniu pojmov), iba etické otázky
 - Platón: idealista, Sokratov žiak, založil Akadémiu (školu)

Rímska ríša

Význam:

- teória štátu a práva
- organizácia armády, stavenie základní pred útokom
- zásady štátnej správy (voľba, princíp kolegiality, neplatené funkcie)
- staviteľstvo: akvadukty, cesty, amfiteátre, kúpele, paláca, víťazné oblúky, chrámy
- rečníctvo
- rozvoj histórie
- gladiátorské hry
- latinka

Prírodné podmienky (Apeninský polostrov) vhodné pre poľnohospodárstvo:

- Pádska nížina
- Látium (okolo Ríma, povodie rieky Tiber)
- Kampánia (juh Talianska)
- najuznávanejšie povolania: poľnohospodár, vojak, politik

Obyvateľstvo (indoeurópania)

- Italikovia (stred): Latíni, Sabíni, Samniti
- Etruskovia (sever, Toskánsko): mestské štáty, stavbári, vyspelý nerozlúštený jazyk
- Gréci (juh, Sicília)
- Venéti (severovýchod): Venécia, Benátky
- Ligurovia (severozápad): Ligurské more
- Galovia (Predalpská Galia): iným meno Kelti, prišli v 4. storočí, u nás Bojovia a Kotíni

Periodizácia

- 753 – 510 pnl: kráľovstvo
- 510 – 27 pnl: republika
 - do 287 pnl: Rím bojuje o Taliansko
 - do 146 pnl: Púnske vojny
 - kríza republiky
- 27 pnl – 476: cisárstvo
 - do 284 pnl: principát (cisár = princeps)
 - dominát (cisár = dominus)

Kráľovstvo

- obyvateľstvo: Etruskovia, Latíni a Sabíni tvoria patriarchát
- výhodná poloha
 - 7 prírodných pahorkov tvorili prirodzenú hradbu
 - úrodná nížina
 - rozvinutý obchod vďaka brodu cez Tiber
- príchod ďalších obyvateľov - plebejcov
- vláda aristokracie, patriarchát
 - kráľ, vystriedalo sa ich sedem, všetci boli etruskí
 - senát, 300 členov (po 100 od Etruskov, Latínov a Sabínov); senátor dedičná funkcia; zákonodárny orgán
 - magistrát: správa života v meste
 - prétor: sudca
 - kvestor: finančník
 - edilovia: policajti
 - pontifis maximus: volený kňaz
- Servius Tullius, predposledný kráľ
 - 5 tried podľa majetku
 - centuriátne zhromaždenie
 - náhrada senátu
 - voľba magistrátu
 - 98 hlasov mala prvá trieda, ostatné spolu 95
 - cenzor: sčítuje ľud, zaraďuje do tried a môže zbaviť senátora funkcie
 - najchudobnejší (proletariát, 6. trieda) podporovaní obilím („chlieb a hry“)
- Tarquinius Superbus, posledný kráľ
 - stavba kloaka maxima
 - 510 pnl vyhnaný za zneuctenie manželky patrijca, precedens vyhánania kráľov

Republika I.: Rím bojuje o Taliansko

- plebejci bojujú s patriciátom o rovnoprávnosť, vydierajú neúčastou vo vojsku
- 1. nepriateľ Etruskovia (Superbus zmobilizoval), Rím víťazí
 - ústupok plebejcom: vytvorenie inštitúcie tribún ľudu (ombudsman, právo veta)
- 2. nepriateľ Samniti (bývalí spojenci), Rím víťazí
 - ústupok plebejcom: Zákony 12 tabúl zverejnené na Fórum Romanum
- 3. nepriateľ Galovia, Rím víťazí, vykúpenie sa
 - ústupok plebejcom: jeden z konzulov je plebejec
- 4. nepriateľ Gréci, Rím víťazí
 - ústupok plebejcom: zrovnoprávnenie plebejcov
 - vzniká nobilita (úradníci)

Republika II.: Púnske vojny

- 1.) Púnska vojna (264 – 241 pnl)
 - boj Ríma s Grékmi proti Kartágu (Syrakúzy požiadali Rimanov o pomoc)
 - porážka Kartága na mori vďaka prirážaniu lodí a boju ako na súši
 - Rím získal prvé provincie: Sicília, Sardínia, Korzika
- 2.) Púnska vojna (219 – 202 pnl)
 - na čele Kartágincov je Hannibal, prechádza cez Alpy
 - 217 pnl: Trasimenské jazero – Rimania porazení
 - 216 pnl: Cann – obkľúčení Rimania sú porazení
 - 202 pnl: Zane – Scipio Africanus poráža púnske vojská pri Kartágu
 - Hannibal čakal s útokom priamo na Rím pridlho
 - zisk Rimanov: časť Hispánie, Predkarpatská Galia, Dalmácia, reparácie od Kartága, Kartágo stratilo politickú samostatnosť
- 3.) Púnska vojna (149 – 146 pnl)
 - Rimania vyprovokovali konflikt medzi Numíbiou a Kartágom
 - Rimania napadli Kartágo za vyhlásenie vojny, 3-ročné obliehanie a napokon zničenie
 - nová rímska provincia Afrika

Republika III.: Kríza republiky

- dôsledok Púnskych vojen
 - drobní roľníci sa zadĺžili, stali sa proletármi
 - nobilita skupuje ich majetky, vznikajú latifundie, kde pracujú otroci
 - nedostatok vojakov (proletári nebojujú)
 - prebytok otrokov, vzbury (najmä na Sicílii)
 - Spartakovo povstanie (74 – 71 pnl) potlačené Crassom v južnom Taliansku
 - pirátske a barbarské útoky
- 132 pnl: Tiberius Gracchus
 - pozemková reforma (nebezpečné latifundie): proletári mali dostať časti latifundií
 - zavraždený, keď opäť kandidoval na tribúna ľudu
- 122 pnl: Gaius Gracchus – rovnako ako jeho brat
- 104 pnl: Gaius Marius
 - navrhuje žoldniersku armádu s 35-ročnou službou
 - zrovnoprávnenie spojencov, nemusí platiť dane (ako obyvatelia Ríma)
 - obhajuje záujmy strednej vrstvy – populárov
- 82 – 79 pnl: občianska vojna - Gaius Marius (populári) vs. Sulla (optimáti – vyššia vrstva)
 - proskribcie: zoznamy politicky nepohodlných ľudí
 - mohli byť zabití aj otrokmi
 - Crassus zarobí na zabíjaní populárov
- 60 pnl: 1. triumvirát
 - Crassus: bojuje v Ázii proti Partskej ríši
 - Pompeius
 - populárny, lebo zlikvidoval pirátov
 - Caesara pociťuje ako hrozbu, volá ho späť do Ríma
 - Caesar
 - populárny, lebo dobyl Gáliu
 - prekročil rieku Rubikon, poráža Pompeia pri Farsale (48 pnl)
 - Pompeisu uteká do Egypta, kde ho Ptolemaios zabíja, za to je Caesarom nahradený Kleopatrou
 - marec 44 pnl: zavraždený v senáte, lebo chcel titul kráľa pre boj s Partmi (veštbá)
- 2. triumvirát: Antonius (Egypt, Partovia), Lepidus (Afrika), Octavianus (Rím)

- legálny (nie tajný)
- 31 pnl: bitka pri Akciu, Octavianus poráža Antonia
- Lepidus zbavený právomocí
- 27 pnl Octavianus získava titul Augustus (vznešený)

Principát (27 pnl – 284)

- Júliovsko-claudiovská dynastia: Octavian, Tiberius, Kaligula, Claudius, Nero
- Flaviovská dynastia
 - Vespasianus: potlačil povstanie Židov
 - Titus: postavil Koloseum, vybuchlo Vezuv, zostáva Múr nárekov
- Antoninovci
 - Traianus: porazil Peržanov, Dákov, Traianov stĺp
 - Hadrianus: Limes Romanus, Hadrianov val medzi Anglickom a Škótskom
 - Antoninus Pius: prosperujúca ekonomika (jednotná mena, jazyk, písma, zákony,...)
 - Markus Aurelius: tlak Peržanov a Barbarov
- Severovská dynastia: Karahala (kúpele, občianske práva pre všetkých)

Dominát (284 – 476)

- Dioklecián (284 – 304)
 - Deus et Dominus = Boh a Pán
 - správna ref.: tetrarchia (4 celky delené na diecézy; 2 augustovia a 2 cézari)
 - náboženská ref.: povinné obete rímskym Bohom, prenasledovanie Židov
 - vojenská ref.: rozdelenie légii, vznik pohraničiarov a mobilných légii, barbarizácia
 - peňažná ref. (neúspešná): tlačili sa solidy, nedostali sa ale do obehu (tezaulovanie)
 - zamestnanecká ref.: dedenie povolania
- Konštantín Veľký
 - 313 Milánsky edikt: zrovnoprávnenie kresťanstva
 - 325 Nikajský koncil: základ Nového zákona
 - 330: nové hlavné mesto Konštantínopol

Príčiny pádu Rímskej ríše

- nedostatok otrokov (najmä na západe)
- kolonát (zárodok feudalizmu): prenájom pôdy za poplatky
- strata Dácie: nedostatok zlata, naturálne hospodárstvo
- zanikanie miest, vzniká sebestačný vidiek
- prijatie kresťanstva (čakali na posledný súd)
- sťahovanie národov
- 395 Theodosius rozdelil Rím na západ. a východnú časť (vyspelá, presmorúva útoky na západ)
- vzdelávanie až do osvietenstva kvôli kresťanstvu upadá

Sťahovanie národov

- 1. – 10. storočie, najmä ale 4. – 6. storočie
- 50 až 200 tis. skupiny na čele s 10 až 20 tis. armádou
- príčiny:
 - ochladenie
 - nedostatok potravín
 - populačná explózia
 - extenzívne hospodárstvo
 - Rím láka svojou vyspelosťou

- **Germáni**
 - Markomani: Česko
 - Kvádi: Slovensko
 - Góti
 - vytlačení Hunmi od Čierneho mora (378 Huni prekročili Donn)
 - Vizigóti do Hispánie
 - Ostrogóti do Talianska: 476 Romulus Augustulus porazení Odoakarom
 - Longobardi: sever Talianska (vytlačení Avarmi z maďarskej nížiny)
 - Frankovia: zakladajú Franskú ríšu v Gálií (4. st.)
 - Anglovia, Sasi: Britské ostrovy (4. st.)
 - Vandali: severozápadná Afrika, zničili pamiatky v Ríme (preto vandal)
 - Alemáni: dnešné Nemecko
- **Slovania**: pravlasť medzi Vislou a Dneprom
 - západní: Polania, Vislania, Lužičania, Česi, Moravania, Slováci
 - južní: Srbi, Chorváti, Slovinci
 - východní: Bielorusi, Ukrajinci, Rusi
- **Turko-tatarská** skupina: pravlasť v Mongolsku, severne od Čínskeho múru
 - 4. st.: Huni na čele s Atilom
 - 6. st.: Avari na území dnešného Maďarska
 - 7. st.: Bulhari splývajú so Slovanmi (asimilácia)
 - 9. st.: Maďari na území dnešného Maďarska
 - 11. st.: Seldžuckí Turci – Palestína, križiacke výpravy
 - 13. st.: Tatari – dobyjú strednú Európu, stiahnu sa a vytvoria Zlatú hordu
 - 14. st.: Osmanskí Turci – Balkán, Turecko, až do 19. storočia

Veľká Morava

Pramene

- Fuldské anály
- Fredegarova kronika
- arabskí cestovatelia a ich záznamy
- byzantský cisár Konštantín Porfyrogenetos
- diela Konštantína, Metoda a ich žiakov Klimenta, Gorazda, Nauma a ďalších

Politický vývoj

koniec 8. storočia: Karol Veľký porazil Avarov a umožnil tak vznik nadkmeňového útvaru okolo Nitry.

- 822: Moravania prinášajú dary Ľudovítovi Pobožnému do jeho sídla v Cáchach
- 828: Pribina na podnet manželky (bavorská princezná) dáva v Nitre vysvätiť kostol (salzburský arcibiskup Adalrám)
- 833: Mojmir z oblasti Moravy a Dyje vyháňa Pribinu, ktorý sa usídlil v Blatnohrade (leno od Ľ. Nemca)
- 846: Ľudovít Nemec menuje za kniežaťa Rastislava

Rastislav:

- začína fortifikačnú činnosť (stavanie hradov, obranných objektov a zásobární)
- snaha vymaniť sa spod franskej nadvlády

- 855: poráža Ľudovíta Nemca, ktorý naňho zaútočil
- 861: poráža Pribinu, jeho nástupcom sa stáva jeho syn Koceľ (ten sa vyhýba konfliktu)
- 862: posla posolstvo pápežovi Mikulášovi so žiadosťou o vlastnú cirkev, ten odmieta
- posla posolstvo byzantskému cisárovi Michalovi III., ten posla vierozvestcov
- 869: bráni sa proti útoku Ľudovíta Nemca, asi na Devíne
- 870: chcel zajať Svätopluka, ktorý uzavrel dohodu s Karolmanom, no padol do jeho pasce
- vydaný Karolmanovi; súdený, oslepený a umretý vo väzení v Regensburgu

Svätopluk:

- 870: vydáva Rastislava Frankom, sám ale upadá do ich zajatia
- franská okupácia, ľud na čele s kňazom Slavomírom sa búri
- 871: Svätopluk presvedčil Frankov že porazí Veľkú Moravu a vedie Karolmanovo vojsko
- prechádza na druhú stranu a so Slavomírom porážajú bavorské vojsko
- stáva sa kniežaťom Veľkej Moravy
- 874: mier medzi Svätoplukom a Ľudovítom Nemcom (vazalský vzťah, no neutralita)
- 870-90: najväčší územný rozmach: obsadil Vislansko (okolie Krakova), Zátisie (východne od Tisy), Koceľovo územie, Čechy, územie Lužických Srbov
- 892: Východofrankovia spolu s kočovnými Maďarmi útočia na Veľkú Moravu
- 894: umiera, po jeho smrti sa odtrhli pripojené časti ríše

896: Maďari vpadajú do Podunajskej nížiny

907: Maďari pri Brezalauspurcu/Braslavespurchu (Bratislava) porážajú Bavorov
Veľká Morava už v tomto čase neexistuje

Pôsobenie Konštantína a Metoda na Veľkej Morave

- Konštantín (Cyril, 827 – 869) bol vedcom, zostavil hlaholiku a napísal Proglas.
- Metod (815 – 885) bol právnikom, prekladal diela.
- chronológia ich pôsobenia:
 - 863: príchod na Veľkú Moravu, zakladajú učilište
 - 867: cesta do Benátok, odkiaľ sa loďou chceli dostať do Byzancie
 - dozvedajú sa o smrti Michala III. a rozhodnú sa ísť do Ríma
 - konflikt s trojjazyčníkmi v Benátkach
 - nový pápež Hadrián II. schválil slovienske bohoslužobné knihy a vysvätil učencov za kňazov (získali si ho prinesením ostatkov Klimenta)
 - 869: Konštantín prijíma rehoľné meno Cyril a umiera v kláštore
 - 870: pápež vysvätil Metoda za biskupa a urobil ho arcibiskupom a legátom
 - 873: Metod sa dostáva z väzenia, kam ho po návrate na VM dali Bavori
 - ujal sa správy svojej diecézy a pokračoval vo výučbe
 - konflikty s franskými kňazmi na čele s Wichingom, ktorého podporoval Svätopluk
 - 880: pápež Ján VIII. vydáva bulu *Industriae tuae* (vzal ľud pod svoju ochranu a schválil slovenskú liturgiu, no vysvätil Wichinga za biskupa a povolil aj latinskú liturgiu)
 - 885: Metod umiera, Wiching u pápeža Štefana V. dosiahol zákaz slovenskej liturgie
 - 886: žiaci, nástupcovia a kňazi boli vyhnaný alebo uväznený
 - pokračovali pri bulharskom jazere Ochrid, pri Preslavi vzniká cyrilika
- význam ich pôsobenia:
 - založili učilište na výchovu kňazov (teológia, hudba, gramatika, hlaholika, liturgia)
 - nový liturgický jazyk
 - preklady diel
 - písmo

- školenie kňazov
- zakladanie škôl
- civilné zákony (na základe byzantského Corpus Iuris Civilis od Justiniána)

Veľkomoravská spoločnosť

- vládnuca vrstva: knieža, veľmoži s družinami a klérus
- osobne slobodní: roľníci obrábajúci pôdu, odvádzali naturálne dávky
- nevoľníci (rabi): časť z nich bola darom cirkvi ako obeta za spásu duše toho, kto ich daroval (donator), títo sa nazývali dušníci

Význam Veľkej Moravy

- Slovieni a Moravia vytvorili silný štátny útvar
- bránila franskej rozpínavosti, podmaneniu a asimilácii našich predkov
- dočasná samostatnosť v cirkevnej oblasti
- šírenie kresťanstva a kultúry v domácom jazyku
- významy uvedené pri Konštantínovi a Metodovi
- zaradenie medzi kultúrne národy Európy
- veľkomoravská tradícia mala významnú úlohu v dobe národného obrodzenia i v bojoch za národné práva